

Nauwgezet restaureren van het metselwerk - zowel parament als massief - tijdens de restauratiefases van het Fort Napoleon

Inleiding

Het Fort Napoleon (beschermd als monument bij KB op 6 juli 1976) werd in 1995 door de Vlaamse Regering onteigend van de federale overheid. Op 20 augustus 1996 werd het Fort Napoleon in erfpacht gegeven aan Erfgoed Vlaanderen. Erfgoed Vlaanderen stond voor een dubbele opdracht: enerzijds was er, gezien de slechte staat waarin het fort toen verkeerde, een dringende behoefte aan een ingrijpende restauratiecampagne; anderzijds was er de vraag naar de toekomstige invulling van het fort. Om deze opdracht vanuit een doordachte langetermijnvisie te kunnen beantwoorden, richtte Erfgoed Vlaanderen een wetenschappelijke adviesgroep op die een plan in drie fasen uitdacht.

De eerste twee fasen waren louter restauratief en hadden tot doel het gebouw te vrijwaren van verder verval (eerste fase) en de karkas te restaureren (tweede fase).

Voor de derde fase stelde de adviesgroep in 1996 de programmatekst van de toekomstige bestemming van het Fort Napoleon op : het gebouw moest op de eerste plaats een educatieve en culturele functie te krijgen. Daarnaast moesten ondersteunende, commerciële activiteiten voorzien worden. Het architectuurbureau Govaert & Vanhoutte uit Brugge werd aangewezen om het ontwerp van de derde fase uit te werken.

Vorm en inwendige structuur

Het fort bestaat uit een centraal vijfzijdig bakstenen bouwwerk, waarvan de zijden een lengte van 28 meter hebben. De muren zijn 2,65 meter dik. In het midden van het bouwwerk bevindt zich een eveneens vijfzijdige open ruimte. Het gebouw telt een benedenniveau en één verdieping, die via twee ovale trappenhuisen met elkaar in verbinding staan. Op beide niveaus bestaan de binnenruimten uit dubbele gewelfde galerijen van 2 keer 3,5 meter breed en een hoogte van 3,45 meter (benedenverdieping) en 3,27 meter (eerste verdieping).

De funderingen bestaan uit blokken arduin. Het gebouw zelf is hoofdzakelijk opgetrokken uit rode handvormbaksteen (19x9x4 cm), die in kruisverband gemetseld is met een specie bestaande uit hydraulische kalk en tras. Het bevat 8.772 m³ metselwerk (8,8 miljoen bakstenen) en weegt 16.000 ton.

Eerste fase : instandhoudingswerken

Anno 1995 verkeert het fort in een vrij slechte toestand. Er is regenwaterinfiltratie via het dak. Het bakstenen parament is sterk verweerd en op sommige plaatsen zelfs helemaal verdwenen. Enige gewelven op de verdieping zijn ingestort.

In nauw overleg met de cel Monumenten en Landschappen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap wordt het restauratiedossier opgesteld.

Het structureel dichten van het dak vormt de prioriteit. Dat impliceert in eerste instantie het afvoeren van de aanwezige kiezelzandlaag (dikte ca. 65 cm). Een drainagemat wordt op de dubbele dichtingslaag – met als drager de aanwezige betonnen plaat (dikte ca. 50 cm) - aangebracht. De kasseien worden opnieuw gelegd in een bed van gestabiliseerd zand (ca. 100 kg cement / m³ zand). Een grondige restauratie van de dakopstanden en de twee dakkapellen staat aansluitend op het programma.

Volgende werken vervolledigen het dossier: de algemene opkuis van het fort, het herstellen van de bestaande trappen en het uitvoeren van enkele beveiligingswerken.

Deze werken werden aangevangen midden 1995 om opgeleverd te worden in het voorjaar van 1996.

Tweede fase : restauratie van de karkas

De tweede fase is als karkasrestauratie te omschrijven en omvat de restauratie van de binnenkoer, de buitenkant van de centrale toren, de caponnières en de binnenkant van de omwallingsmuur.

Het parament op de binnenkoer is in zo'n slechte staat dat het volledig vernieuwen van het paramentwerk de enige - structurele – oplossing biedt. Naast het vernieuwen van het parament worden volgende werken eveneens geïntegreerd: de afvoerbuizen voor het regenwater van het dak worden in het massief metselwerk ingewerkt, de lijst in blauwe hardsteen wordt gerestaureerd en de aanwezige ankers worden ontroest.

Het hydrophoberen, zijnde het aanbrengen van een waterwerende bescherming op het gerestaureerde metselwerk, en het lokaal aanbrengen van een anti-graffiti-bescherming zijn eveneens voorzien in de tweede fase.

De in de jaren '30 uitgevoerde ingrepen (bvb. het samenbrengen van diverse schietgaten tot grote boogvormige vensteropeningen om meer licht en lucht in het gebouw te trekken) worden gerespecteerd.

Ter ondersteuning enige cijfers: ca. 2100 m³ zand wordt afgevoerd om de droge gracht te verlagen en ca. 4000 m² voegwerk wordt uitgevoerd van op evenveel m² steigers. Deze werken werden aangevangen in het voorjaar 1997 om opgeleverd te worden in het voorjaar van 1999.

Derde fase : herinrichtingwerken

De wetenschappelijke adviesgroep stelt dat zowel de zorg voor het monument als de zorg voor zijn betekenis en voor de ontsluiting van zijn historische en actuele betekenis centraal in het ontwerp moeten staan.

In deze – niet restauratieve - fase worden twee nieuwe architecturale elementen toegevoegd : de metalen loophelling met glaswand en de hangende seminariezaal. Ook worden technieken ingeplant : elektriciteit, verlichting, verwarming, sanitair en een lift

om het fort toegankelijker te maken voor bezoekers. Een bistro restaurant wordt ingericht.

Deze werken werden aangevangen in het najaar van 1999 om opgeleverd te worden in het voorjaar 2000.

Ir. Wim Van der Schueren